

Joanna MARCISZ

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, Polska

UWARUNKOWANIA FINANSOWANIA Z DOTACJI PROJEKTÓW REALIZOWANYCH PRZEZ ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

Streszczenie

Niniejszy artykuł poświęcony został możliwościom wykorzystania dotacji jako źródła finansowania działalności przez organizacje pozarządowe na przykładzie Sądecczyzny. Celem tekstu jest analiza porównawcza wybranych instrumentów finansowania działalności przez NGO's. Autorka dokonała przeglądu wybranych źródeł pozyskiwania dotacji i warunków ich wykorzystania. Wskazała te aspekty organizowanych naborów, które stanowią ułatwienie dla potencjalnych wnioskodawców, a także te, które mogą utrudniać pozyskanie dotacji.

Słowa kluczowe: organizacje pozarządowe, zewnętrzne źródła finansowania, Sądecczyzna, powiat nowosądecki.

CONDITIONS OF FINANCING PROJECTS IMPLEMENTED BY NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS FROM GRANTS

Summary

This article deals with the possibility of using external subsidies as a source of financing activities by NGO's on the example of Sądecczyzna region. The aim of the article is a comparative analysis of selected instruments of financing activities by NGO's. The author reviewed the selected sources of obtaining small grants and the conditions of their use. The author indicated those aspects of the organized calls that facilitate the application of potential applicants as well as those that may make it difficult to obtain grants.

Key words: non-governmental organizations, external sources of financing, Sądecczyzna, Nowosądecki powiat.

Wprowadzenie

Organizacje pozarządowe (NGO's) pełnią w przestrzeni publicznej istotną rolę. Zgodnie z zasadą wolności zrzeszania się, funkcjonują takie organizacje, jak: związki zawodowe, ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, stowarzyszenia oraz inne dobrowolne zrzeszenia i fundacje. Organizacje obierają cel swojego funkcjonowania, który niejednokrotnie stanowi uzupełnienie obszarów wspieranych przez sektor rządowy i gospodarczy. Niektóre NGO's pomagają ludziom znajdującym się w niekorzystnej sytuacji, inne działają w różnych sferach, takich jak: edukacja, ochrona zdrowia, kultura, środowisko naturalne itd. Znaczenie działalności prowadzonej przez te organizacje jest bezsprzeczne. Kształtują one społeczeństwo na wiele sposobów, m.in. zapewniając dobra lub usługi tam, gdzie nie jest w stanie dotrzeć państwo, nagłaśniają ważne sprawy, wpływając tym samym na rządzących, edukują społeczeństwo odnośnie do istniejących problemów, wpływają na zachowania zwykłych ludzi, integrują lokalną społeczność. Warto także wspomnieć, że ich ranga została doceniona na arenie międzynarodowej, ponieważ każdego roku 27 lutego (począwszy od 2010 roku) obchodzony jest Światowy Dzień Organizacji Pozarządowych.

NGO's finansują swoją działalność w oparciu o darowizny, zbiórki publiczne, akcje charytatywne, loterie fantowe, sponsoring czy dotacje. Te ostatnie mogą pochodzić ze środków krajowych lub zagranicznych, publicznych bądź prywatnych. Organizacje sięgają po nie coraz częściej. Dotacje zyskują na znaczeniu szczególnie teraz, gdy wiele organizacji ma problemy z utrzymaniem ciągłości funkcjonowania, chociażby w związku z pandemią COVID-19 czy sytuacją makroekonomiczną państwa. Autorka chce zwrócić uwagę na szczególne znaczenie dotacji jako źródła finansowania przedsięwzięć także tych małych – niskobudżetowych, które być może nie pozwalają na spektakularny rozwój organizacji w krótkim okresie, lecz często są szansą na przetrwanie „trudnego okresu” organizacji i aktywizację jej członków wokół wspólnych celów. Pewną trudnością, szczególnie dla nowo powstałych lub małych NGO's, jest mnogość oraz różnorodność dostępnych dotacji, rozproszenie informacji o możliwościach finansowania działań, różnorodność procedur aplikacyjnych – niejednokrotnie informacje o ogłoszonych konkursach są rozproszone i niełatwo się między nimi poruszać. Celem artykułu jest analiza porównawcza wybranych instrumentów finansowania działalności przez NGO's działające na Sąddeckczyźnie.

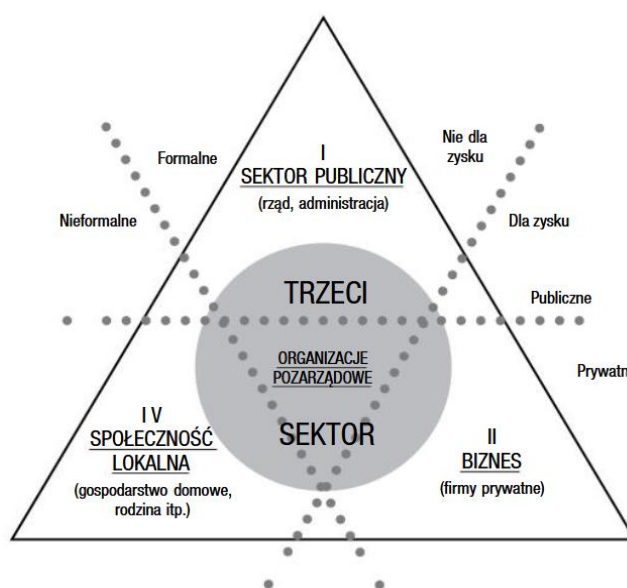
Artykuł został podzielony na trzy zasadnicze części. W pierwszej podjęto próbę ujęcia istoty i specyfiki funkcjonowania organizacji pozarządowych. W części drugiej dokonano syntetycznej charakterystyki organizacji sektora pozarządowego w Polsce w oparciu o raport Stowarzyszenia Klon/Jawor z 2021 roku pt. *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty*. Trzecia część publikacji poświęcona została wybranym możliwościom finansowania przedsięwzięć dotacjami przez organizacje pozarządowe na przykładzie Sąddeckczyzny, a także ich analizie i porównaniu.

Istota organizacji pozarządowej

W literaturze przedmiotu można odnaleźć wiele definicji organizacji i sektora non profit. Nazewnictwo wykorzystywane w odniesieniu do organizacji trzeciego sektora jest bogate, jednak równocześnie niejednoznaczne. Jednymi z częściej wykorzystywanych określeń są: organizacje społeczne, pozarządowe, obywatelskie, niedochodowe (non profit organizations – NGO's), charytatywne, wolontarystyczne. Tak szeroka i zróżnicowana terminologia wynika z różnorodności postaw wobec organizacji i ich roli, historycznych uwarunkowań o charakterze społeczno-politycznym oraz doświadczeń poszczególnych państw w zakresie rozwoju trzeciego sektora, a także odmienności systemów prawnych w tych krajach (Schmidt, 2012, s. 14).

Spośród najczęściej wykorzystywanych w polskiej literaturze określeń pojawia się „organizacja pozarządowa” oraz „organizacja non profit”. Pierwszy termin określa relację organizacji w stosunku do sektora publicznego (państwowego) – stawia ją w opozycji do państwa. Drugie sformułowanie z kolei podkreśla odmiennność w stosunku do sektora komercyjnego. W nieco starszych opracowaniach dotyczących omawianego tematu spotykane są tłumaczenia angielskiego terminu „non profit” na „niedochodowe” lub „niezyskowe”. Określenia te są jednak powszechnie krytykowane (Limański, Drabik, 2007, s. 7), ponieważ mogą mylnie sugerować, że organizacje takie nie przynoszą zysku, a także mogą w sposób nieuzasadniony wskazywać na ich nieefektywność ekonomiczną. Tymczasem organizacje non profit mogą generować zyski i powinny być efektywnie zarządzane. Zdecydowanie mniej kontrowersji budzą polskie tłumaczenia terminu „non profit organization”, czyli „organizacja nie nastawiona na zysk”, „organizacja niezarobkowa”, „organizacja niekomercyjna”.

Pojęciem, które funkcjonuje w literaturze światowej od lat 70. XX wieku, jest „trzeci sektor”. Termin ten wskazuje na opozycję w stosunku do sektora zarówno publicznego (tzw. pierwszego), jak również prywatnego (tzw. drugiego) (Seibel, Anheier, 1990). W okresie powstawania był on rozumiany jako alternatywa dla wad maksymalizacji zysku i biurokracji. Z czasem jego używanie stało się wyrazem pragmatyzmu i użytecznym skrótem, jednak wciąż nie jest precyzyjne na tyle, aby jednoznacznie wskazać, jakie podmioty wchodzi w jego skład. Miejsce, jakie organizacja pozarządowa zajmuje w stosunku do innych podmiotów, zaprezentowano na rysunku 1. Wskazuje on na podstawowe cechy, które odróżniają od siebie poszczególne sektory gospodarki, tj. sektor publiczny, sektor prywatnych przedsiębiorstw biznesowych, sektor prywatnych przedsiębiorstw społecznych oraz czasami dodatkowo sektor czwarty, obejmujący sferę osobistą: rodzinną, sąsiedzką.

Rysunek 1. Miejsce trzeciego sektora w przestrzeni społeczno-gospodarczej.

Źródło: *Rozwój organizacji pozarządowych. Teoria i praktyka* (s. 16), J. Schmidt, 2015, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.

W Polsce podstawą prawną, regulującą funkcjonowanie organizacji trzeciego sektora, jest Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.). Zawarta jest tu również definicja organizacji pozarządowej (art. 3), działalności pożytku publicznego i organizacji pożytku publicznego (art. 4). Zgodnie z definicją ustawową, organizacje pozarządowe to niebędące jednostkami sektora finansów publicznych i nie działające dla osiągnięcia zysku osoby prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia. Działalność pożytku publicznego to taka, która jest społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych. Zajmują się nią wszystkie organizacje pozarządowe, mogą się one starać o status organizacji pożytku publicznego (OPP), który jest zarezerwowany wyłącznie dla tych formacji, które spełnią określone wymagania (zob. Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego, Rozdział 3 Organizacje pożytku publicznego), np. funkcjonują odpowiednio długo, prowadzą określoną działalność, posiadają niezależne organy kontroli i nadzoru, są zarządzane w określony

sposób. OPP mają pewne obowiązki na nich ciążące, np. są zobowiązane do regularnego sporządzania oraz upubliczniania sprawozdań merytorycznych i finansowych. Przysługują im także określone uprawnienia, jak np. możliwość otrzymywania 1% podatku dochodowego od osób fizycznych czy zwolnienie z podatku dochodowego od osób prawnych (Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego, Rozdział 3).

Organizacje pozarządowe przyjmują najczęściej formę fundacji lub stowarzyszenia. Obok tych organizacji, które zostały zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS), funkcjonują jeszcze stowarzyszenia zwykłe i zrzeszenia niesformalizowane. W literaturze przedmiotu zwraca się również uwagę na istnienie tzw. wiejskiego sektora pozarządowego, który bywa określany mianem innego, specyficznego (zob. Halamska, 2008, s. 108-134; Herbst, 2008, s. 33-75). Wśród stowarzyszeń możemy także wyodrębnić ochotnicze straże pożarne, których status prawny nakazuje wyodrębnienie ich ze zbioru wiejskich organizacji pozarządowych, podobnie jak lokalnych grup działania, którym (mimo osobowości prawnej) bliżej jest do agencji rozwoju lokalnego niż do organizacji pozarządowych (Furmankiewicz, 2018, s. 196).

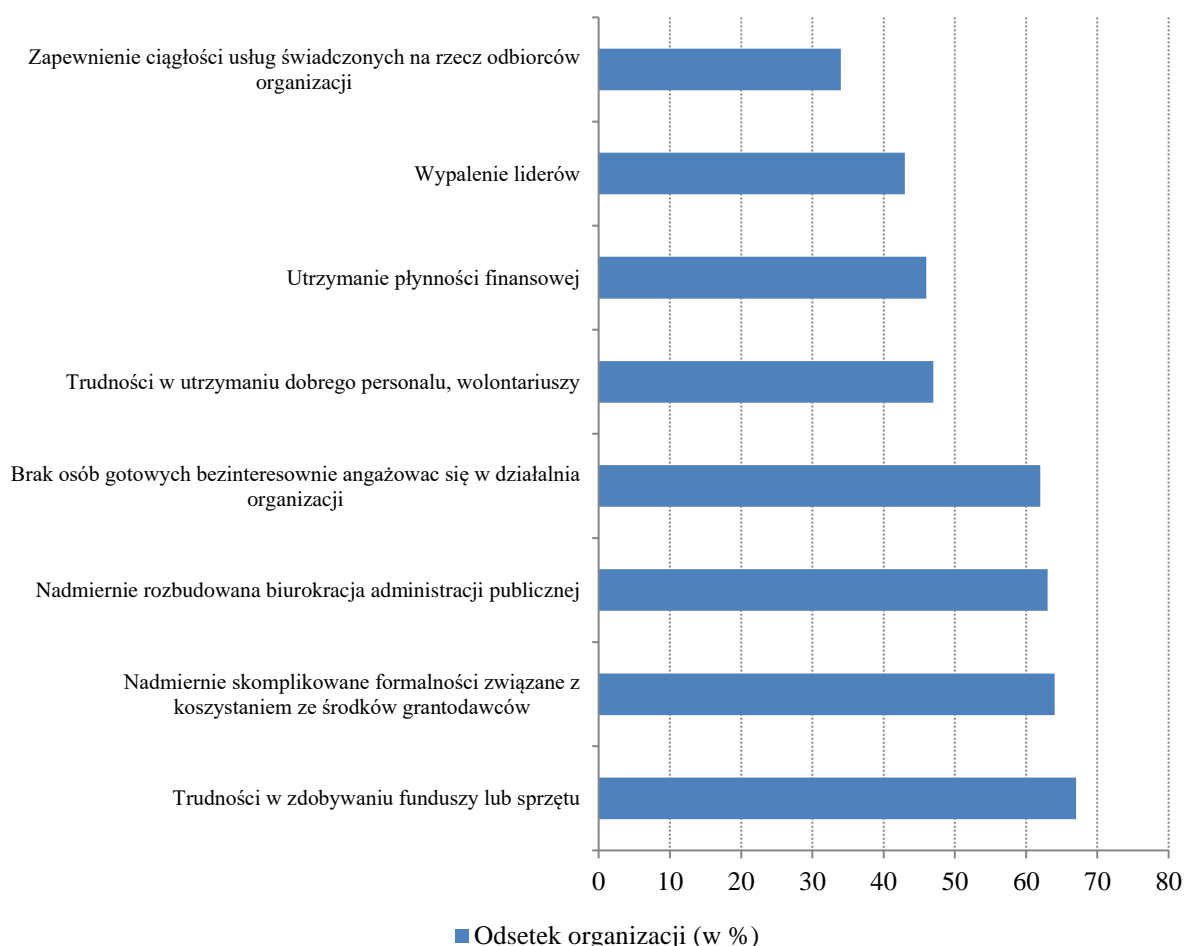
Sektor organizacji pozarządowych w Polsce

Według rejestru REGON w Polsce zarejestrowanych jest niemal 138 tys. organizacji pozarządowych, w tym 107 tys. stowarzyszeń i 31 tys. fundacji (www.stat.gov.pl, dostęp: 25.04.2022). Każdego roku rejestrowane są nowo powstałe organizacje tego typu – w roku 2021 przybyło ich ok. 5 tys. Formę prawną stowarzyszenia przyjmują również ochotnicze straże pożarne, których jest 16,5 tys. W tym miejscu warto także zwrócić uwagę na fakt, że Główny Urząd Statystyczny szacuje, iż tylko ok. 50% organizacji zarejestrowanych faktycznie prowadzi swoją działalność (Charycka i in., 2021, s. 5), a pozostałe nie prowadzą aktywnej działalności.

Charakterystyka sektora organizacji pozarządowych w Polsce została w niniejszym artykule dokonana na podstawie wyników badania przeprowadzanego cyklicznie przez Stowarzyszenie Klon/Jawor. W niniejszym opracowaniu zamieszczono wybrane informacje zawarte w raporcie pt. *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty. 2021* (www.api.ngo.pl, dostęp: 25.04.2022), które zdaniem Autorki w największym stopniu oddają specyfikę trzeciego sektora w Polsce:

- największy odsetek organizacji ma swoją siedzibę w dużych miastach o liczbie mieszkańców powyżej 200 tys. (32%), na wsi (26%), w miastach do 50 tys. mieszkańców (24%) i w średnich miastach: 50-200 tys. mieszkańców (18%);
- najczęściej organizacji prowadzi działania o zasięgu lokalnym (39%), ogólnopolskim (28%), regionalnym (24%) bądź o charakterze międzynarodowym (9%);
- organizacje działają na rzecz bardzo zróżnicowanych grup odbiorców, którymi najczęściej są: dzieci i młodzież (74%), lokalna społeczność (63%), seniorzy i seniorki (44%), osoby chore i z niepełnosprawnością (27%), organizacje lub instytucje (25%), inne (16%) – wskazano tutaj na takie grupy, jak osoby w kryzysie bezdomności, mniejszości, dorośli, grupy zawodowe, rodziny, zwierzęta;
- organizacje prowadzą swoją działalność w obszarze: sport, turystyka, rekreacja, hobby (35%), kultura i sztuka (15%), edukacja i wychowanie (14%), inne, a w tym: badania naukowe, prawo i jego ochrona, ratownictwo, obronność (10%), usługi socjalne (7%), ochrona zdrowia (6%), rozwój lokalny (6%), ekologia (4%) oraz podtrzymywanie tożsamości narodowej (3%);

- stowarzyszenia zrzeszają średnio 25 członków; w przeciętnym stowarzyszeniu działa zbliżona liczba kobiet i mężczyzn, szacuje się także, że średnio 45% członków aktywnie angażuje się w życie organizacji;
- szacuje się, że ok. co 3. organizacja działa tylko w oparciu o pracę społeczną (nieodpłatną) członków, a pozostała część organizacji korzysta z pracy odpłatnej, choć w różnej formie i zakresie: 41% stowarzyszeń i fundacji regularnie płaci za pracę co najmniej jednej osobie (22% organizacji zatrudnia pracownika w oparciu o umowę o pracę, a 19% zatrudnia na inne umowy niż umowa o pracę);
- szacuje się, że przeciętny roczny budżet organizacji pozarządowej w Polsce w roku 2020 wynosił 26 tys. zł, przy czym kwoty rozkładały się w sposób następujący: do 1 tys. zł (17% organizacji), 1-10 tys. zł (18% organizacji), 10-100 tys. zł (36% organizacji), 100 tys.-1 mln zł (23% organizacji) oraz powyżej 1 mln zł (6% organizacji);
- najczęściej wskazywanym problemem, z którym mierzą się organizacje, były *trudności w zdobywaniu funduszy oraz sprzętu* (67% organizacji), a pozostałe zaprezentowano na rysunku 2.

Rysunek 2. Organizacje pozarządowe w Polsce i ich problemy w roku 2020.

Źródło: *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty* (s. 17), B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, 2021, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, pobrane z: www.api.ngo.pl (dostęp: 04.05.2022).

Poza wskazanymi problemami, z którymi borykają się organizacje pozarządowe, nie można pominąć tych, do których przyczyniło się w znacznym stopniu zaistnienie stanu pandemii COVID-19. W roku 2020 Stowarzyszenie Klon/Jawor przeprowadziło badania pt. *Organizacje pozarządowe wobec pandemii*, w wyniku którego zidentyfikowano szereg problemów, do których należą:

- blisko 1/3 organizacji zawiesiła wszystkie swoje dotychczasowe działania;
- 69% organizacji dostrzega problem w dotrzymaniu harmonogramów swoich projektów;
- ponad połowa organizacji (60%) zadeklarowała trudności w terminowym wywiązywaniu się ze zobowiązań formalnych;
- dwukrotnie częściej wszystkie działania zawieszają organizacje ze wsi niż z dużych miast;
- 1/5 organizacji nie widzi możliwości działania w trybie zdalnym;
- głównymi potrzebami zgłaszanymi przez organizacje są: wsparcie finansowe, elastyczność grantodawców i wiarygodne informacje od rządu i samorządów (Charycka, Gumkowska, 2020b, s. 7).

Główny Urząd Statystyczny podaje, że w 2020 roku łączna suma przychodów uzyskanych przez organizacje non profit wyniosła 34,4 mld zł. Pod względem średniej wartości przychodów (obliczonej dla wszystkich podmiotów) największe wartości generowały społeczne podmioty wyznaniowe – 1 984,7 tys. zł (przy średnich przychodach dla całej zbiorowości 366,8 tys. zł). Najniższe średnie przychody zaobserwowano wśród kół gospodyń wiejskich – wynosiły one średnio 5,3 tys. zł. Ponad połowa przychodów osiągniętych przez organizacje non profit pochodziła ze źródeł o charakterze nierynkowych (63,0%). W tej kategorii zdecydowanie największy udział miały środki publiczne (45,2%), a w tym dofinansowanie z administracji samorządowej (19,6%). Udział przychodów pochodzących ze źródeł rynkowych kształtował się na poziomie 28,5%. Dominowały wpływy z odpłatnej działalności statutowej (14,8%) i z działalności gospodarczej (11,6%). Składki członkowskie i inne środki finansowe stanowiły 8,6% wszystkich przychodów osiągniętych przez organizacje non profit (www.stat.gov.pl, dostęp: 25.04.2022).

Informacje zgromadzone z wyniku prowadzonych badań i ogólnodostępnych statystyk pozwalają dostrzec symptomy kryzysu, który stał się udziałem NGO's. Pozwalają też sądzić, że pandemia nie pozostała bez wpływu na funkcjonowanie tego typu organizacji i miało to w większości charakter negatywny. Problemy i potrzeby zgłaszane przez badane podmioty odnoszą się w dużym stopniu do kłopotów o charakterze finansowym, co nie dziwi, biorąc pod uwagę fakt, że duża część organizacji (przede wszystkim te działające na obszarach wiejskich) opiera swoje funkcjonowanie głównie na pracy własnych członków, którzy angażują się w sposób wolontarystyczny, nie pobierając za swoją pracę wynagrodzenia. Pozwala to sądzić, że pewnym kierunkiem działania organizacji podczas kryzysu (ale również poza nim) może być poszukiwanie i sięganie po dotacje i granty oferowane przez różne organizacje sfery publicznej i prywatnej.

Możliwości finansowania przedsięwzięć dotacjami przez organizacje pozarządowe na przykładzie Sądeczyny

W niniejszym artykule Sądeczyna rozumiana jest jako obszar obejmujący powiat nowosądecki. Według danych statystycznych, w 2021 roku na terenie Sądeczyny działały łącznie 903 organizacje pozarządowe (Zarząd Powiatu Nowosądeckiego, 2022, stan na dzień 31 grudnia 2021 roku), wśród których można wyróżnić:

- stowarzyszenia obejmujące: ochotnicze straże pożarne, kluby sportowe wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego, stowarzyszenia zwykłe i pozostałe (58,9%);
- fundacje (11,5%);
- kluby sportowe wpisane do ewidencji stowarzyszeń kultury fizycznej starosty nowosądeckiego (19,6%);
- zarejestrowane koła gospodyń wiejskich (10,0%).

W bazie organizacji pozarządowych dla powiatu nowosądeckiego wskazano, że organizacje te prowadzą działalność m.in. w zakresie: rozwoju oświaty, wsparcia seniorów, ochrony środowiska, wsparcia osób z niepełnosprawnościami, sportu, edukacji, kultury, turystyki, pomocy społecznej, rozwoju społeczności lokalnych, sztuki, profilaktyki uzależnień, wspierania postaw patriotycznych, ochrony dóbr kultury, zdrowia, wspólnot lokalnych, tradycji, transportu, ochotnicze straże pożarne.

Jednym ze sposobów finansowania zadań własnych, a więc działalności przez organizacje pozarządowe, jest dotacja stanowiąca bezzwrotną pomoc finansową. Istotny jest fakt, że dotacja przekazywana jest przez donatora/sponsora na określony przez niego cel społeczny, który powinien być zgodny z celami statutowymi organizacji. Cechą charakterystyczną dotacji jest konieczność przygotowania tzw. projektu (wniosku, oferty, listu intencyjnego), który ma odpowiadać na cele i potrzeby zdefiniowane przez donatora/sponsora. Dotacje przyznawane są najczęściej w trybie konkursowym, w naborach organizowanych w określonym czasie, przez np. firmy, fundacje korporacyjne, administrację rządową czy samorządy. Po zrealizowaniu zadania organizacja składa sprawozdanie z jego realizacji. Dotacja najczęściej udzielana jest na zrealizowanie jakiegoś konkretnego działania czy inicjatywy (www.ngo.pl, dostęp: 30.04.2022).

Dotacja może być udzielana przez różnego rodzaju podmioty, których akty wewnętrzne, np. statut, dopuszczają prowadzenie przez nie tego rodzaju działań. Dotacje mogą pochodzić ze środków publicznych (przyznawane przez administrację samorządową, rządową) krajowych bądź zagranicznych, np. środki Unii Europejskiej, lub ze środków prywatnych (przyznawane przez fundacje, podmioty gospodarcze, osoby fizyczne). Decyzja o tym, kto i na jakich zasadach może się ubiegać o dotację, zależy od donora (sponsora). Często zasady ubiegania się o wsparcie finansowe w formie dotacji zapisane są w dokumencie, którymi może być: regulamin konkursu, ogłoszenie konkursowe, wytyczne, przewodnik. O możliwościach ubiegania się o dotację w większości przypadków można się dowiedzieć na podstawie informacji zawartych w ogłoszeniu naboru wniosków, które często zamieszczane jest na stronie internetowej sponsora. Ogłoszenie konkursowe zawiera podstawowe informacje o konkursie, kto, kiedy i na co może pozyskać dotacje. Wskazane są też terminy i sposób składania formularza wniosku aplikacyjnego. Wnioskodawca dołącza też do wniosku szereg załączników wymaganych przez sponsora. Po złożeniu formularza wniosek podlega ocenie przez komisję oceniającą, a ocena najczęściej ma charakter dwustopniowy: formalna (czy wniosek złożono na właściwym formularzu, we wskazanym terminie, czy został podpisany itd.) oraz merytoryczna, która skupia się na ocenie stopnia spełnienia przez projekt założeń konkursu. Gdy sponsorem konkursu są organy administracji publicznej, obowiązują je określone ustawą tryby przyznawania dotacji (tabela 1).

Tabela 1

Tryby przyznawania dotacji organizacjom pozarządowym

Lp.	Wyszczególnienie	Krótką charakterystyka
1.	Otwarty konkurs ofert	Konkurs jest ogłoszony w Biuletynie Informacji Publicznej (BIP) właściwym dla danego urzędu, na stronie internetowej urzędu ogłaszającego konkurs oraz na tablicy ogłoszeń. Ogłoszenie o konkursie powinno zawierać określenie rodzaju zadania, które ma być dotowane oraz wysokość środków publicznych przeznaczonych na dotację. Po ogłoszeniu wyników urząd jak najszybciej zawiera ze zwyciężkimi organizacjami umowy o wsparcie realizacji zadania publicznego lub o powierzenie realizacji zadania publicznego (art. 13).
2.	Konkurs ogłaszany na podstawie oferty złożonej z inicjatywy własnej organizacji	Jest to tryb, w którym inicjatorem otwartego konkursu ofert jest organizacja pozarządowa lub inny podmiot określony w art. 3 ust. 3 ustawy. Jeśli organizacja chce, aby administracja ogłosiła konkurs w zakresie, w którym do tej pory tego nie robiła, może złożyć do urzędu odpowiedni wniosek. Najpóźniej po miesiącu od daty wpłynięcia wniosku administracja ma obowiązek rozpatrzyć celowość realizacji tego zadania. O decyzji informowana jest organizacja. W przypadku kiedy administracja rozpatrzy wniosek pozytywnie, na realizację takiego zadania ogłaszany jest otwarty konkurs ofert (art. 12).
3.	Procedura „Małych grantów”	Jest to tryb uproszczony wobec otwartego konkursu ofert. Dotacja przyznawana tym trybem obwarowana jest warunkami: 1) zadanie ma charakter lokalny lub regionalny, 2) wysokość dotacji nie może przekroczyć 10 tys. zł, 3) zadanie nie może trwać dłużej niż 90 dni, 4) w jednym roku kalendarzowym jedna organizacja może dostać w tym trybie nie więcej niż 20 tys. zł od jednego samorządu, 5) z całej puli dotacji planowanej przez dany urząd na „Małe granty” może być przeznaczony maksymalnie 20% środków. Oferta, która wpływa do urzędu w ciągu 7 dni, jest upubliczniana w BIP-ie, na tablicy ogłoszeń oraz na stronie internetowej urzędu. Przez kolejne 7 dni każdy może do niej zgłosić uwagi. Po rozpatrzeniu uwag Urząd decyduje czy zawrzeć z organizacją umowę (art. 19a).
4.	Zlecenie realizacji zadania z pominięciem wyżej wymienionych trybów w sytuacji nadzwyczajnej	Jest to tryb, w którym administracja może zlecić organizacji pozarządowej lub innemu podmiotowi realizację zadania publicznego z pominięciem trybu otwartego konkursu ofert lub „małych grantów”. Tryb ten mogą stosować tylko wymienione organy i tylko w niżej wymienionych sytuacjach nadzwyczajnych wskazanych w ustawie (art. 11a, 11b i 11c).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

W każdym z wymienionych wyżej trybów o dotacje starać mogą się organizacje pozarządowe lub inne podmioty wymienione w art. 3 ust 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Jedną ofertę może złożyć jedna lub więcej organizacji (oferta wspólna). W tabeli 2 zestawiono wybrane źródła pozyskiwania dotacji przez organizacje pozarządowe na Sądecku.

Tabela 2

Wybrane źródła pozyskiwania dotacji na działalność organizacji pozarządowych na Sądeczynie

Lp.	Organizator naboru wniosków	Źródło finansowania	Cel/Zakres wsparcia	Terminy aplikowania	Kwota wsparcia	Wkład własny	Wady i zalety oferowanej dotacji
1.	Powiat Nowosądecki ¹ (www.nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarzadowe)	Otwarty konkurs ofert – Eko SADECKIE Otwarty konkurs ofert – Kulturalne SADECKIE	Edukacja ekologiczna, w tym m.in.: – upowszechnianie prawidłowego postępowania z odpadami – opracowanie i druk materiałów informacyjnych, – ochrona przyrody i kształtowanie postaw proekologicznych. Promocja kultury i ochrona dziedzictwa narodowego, w tym m.in.: – wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej dzieci i młodzieży, – ochrona niematerialnego dziedzictwa regionalnego i narodowego oraz kultury ludowej.	początek danego roku	do 6 tys. zł na jedno zadanie do 10 tys. zł na jedno zadanie	TAK	Zalety – wkład własny do projektu nie musi mieć formy wkładu finansowego – może być wkładem rzeczowym lub osobowym, – relatywnie łatwy formularz oferty, – niewielka ilość załączników do oferty, – istnieje możliwość poprawy (większości) błędów formalnych w ciągu 5 dni od ogłoszenia braków formalnych, – dotacja może zostać przekazana jednorazowo lub w transzach, – dopuszczalne jest dokonywanie przesunięć między kosztami do 10% pozycji w kosztorysie, – relatywnie krótki czas oceny ofert, – relatywnie łatwy sposób rozliczania wydatkowanych środków z dotacji. Wady – konieczność zapewnienia wkładu własnego w wysokości min. 10% kwoty kosztów zadania, – dotowane projekty muszą mieć zasięg ponadgminny, – koszty administracyjne i zakup środków trwałych nie kwalifikują się do dofinansowania, – formularz oferty jest bardziej rozbudowany niż w przypadku „Małych grantów”, których nabór prowadzi ta sama organizacja, – oferty składane są tylko w wyznaczonych terminach w ciągu roku, – brak możliwości odwołania się od decyzji o przyznaniu dofinansowania lub nie, – wiele kryteriów oceny merytorycznej do spełnienia.
2.	Powiat Nowosądecki (www.nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarzadowe)	Procedura „Małych grantów”	Realizacja zadania publicznego o charakterze lokalnym lub regionalnym.	nie później niż na 14 dni roboczych przed planowanym terminem rozpoczęcia realizacji zadania	do 10 tys. zł na jedno zadanie	TAK	Zalety – prosty, nierozbudowany formularz wniosku i załączniki, – możliwość złożenia wniosku o przyznanie dotacji w dowolnym momencie roku, – relatywnie krótki czas oceny wniosków – 7 dni roboczych od złożenia oferty, – relatywnie mało rozbudowane kryteria oceny merytorycznej. Wady – brak możliwości poprawy wniosku po stwierdzeniu błędów formalnych, – zadanie musi zostać zrealizowane w ciągu 90 dni.

¹ W tabeli zestawiono wybrane Otwarte Konkursy Ofert na rok 2022 proponowane przez Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu organizacjom pozarządowym. Pełna oferta dostępna jest pod adresem: <https://nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarzadowe>.

3.	Lokalna Grupa Działania (LGD) Korona Sądecka (www.lgdkoronasadecka.pl/strona/aktualne-nabory)	Granty na Czas wolny dzieci, młodzieży i seniorów	Wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.	zgodnie z harmonogramem naboru wniosków	5-30 tys. zł na jedno zadanie	TAK	<p>Zalety</p> <ul style="list-style-type: none"> – istnieje możliwość konsultacji pomysłu grantu podczas spotkań informacyjnych, – relatywnie wysoka kwota możliwego do otrzymania dofinansowania, – różnorodność tematyczna grantów przyznawanych przez organizację. <p>Wady</p> <ul style="list-style-type: none"> – ograniczony obszar terytorialny wdrażania grantu (nie obejmuje całego powiatu, a jedynie gminy stowarzyszone), – wkład własny finansowy wynoszący 20% wartości operacji, – rozbudowany formularz wniosku, konieczność zgromadzenia wielu załączników do wniosku, np. dokumenty uzasadniające przyjęty poziom cen w kosztorysie, – konieczność dokonania wpisu producenta do ewidencji producentów, – relatywnie długi czas oczekiwania na ocenę złożonego wniosku (ok. 3 miesiące) – duża liczba kryteriów oceny grantobiorców.
4.	Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych (dla wybranych powiatów województwa, w tym miasta Nowy Sącz i powiatu nowosądeckiego) Stowarzyszenie Forum Oświatowe Klucze (www.malopolskalokalnie.pl)	Program Małopolska Lokalnie	Celem Programu realizowanego w roku 2022 jest wsparcie mieszkańców województwa małopolskiego, którzy angażują się w działania na rzecz rozwoju i wzmacniania lokalnych społeczności, a także wsparcie rozwoju młodych organizacji pozarządowych.	zgodnie z harmonogramem naborów	do 6 tys. zł	NIE	<p>Zalety</p> <ul style="list-style-type: none"> – wnioskodawcą może być grupa nieformalna, – wkład własny do projektu jest nieobowiązkowy, – możliwość pozyskania wsparcia na cele rozwojowe przez młode organizacje pozarządowe (tj. rozwój kadry, zakup sprzętu), – dokumentacja projektowa, sprawozdanie z realizacji projektu składane są wyłącznie elektronicznie. <p>Wady</p> <ul style="list-style-type: none"> – wnioski składane do oceny w ściśle określonych terminach, – ograniczenia czasowe realizowanych projektów, – wnioski mogą być składane tylko przez organizacje spełniające określone warunki, np. roczny przychód nie przekracza 30 tys. zł).
5.	Fundacja PZU (organizator kilku konkursów dotacyjnych) (www.fundacja.pzu.pl)	Z Fundacją PZU po lekcjach	Celem jest wsparcie inicjatyw edukacyjnych i wyrównujących szanse społeczne (na obszarach wiejskich i w małych miastach do 30 tys. mieszkańców) kierowane do uczniów szkół (od przedszkoli do szkół policealnych) przez zorganizowanie dodatkowych zajęć pozalekcyjnych, wykraczających poza edukacyjną ofertę szkoły, na rzecz której realizowany jest projekt.	1-30.09.2022r.	do 50 tys. zł	TAK	<p>Zalety</p> <ul style="list-style-type: none"> – istnieje możliwość finansowania dotacją kosztów administracyjnych (przy zachowaniu wskazanych ograniczeń), – zaliczkowa forma przekazania dotacji, – wnioski nieskomplikowane, składane wyłącznie w wersji elektronicznej za pomocą generatora wniosków, – rozliczenie dotacji odbywa się w 30 dni od dnia zakończenia projektu. <p>Wady</p> <ul style="list-style-type: none"> – konieczność zapewnienia wkładu własnego co najmniej 10% wartości dotacji, – rozbudowane kryteria oceny merytorycznej, – brak możliwości wprowadzenia zmian w budżecie na etapie realizacji projektu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Lokalna Grupa Działania Korona Sądecka: www.lgdkoronasadecka.pl/strona/aktualne-nabory, Fundacja PZU: www.fundacja.pzu.pl, Operatorzy Małopolska Lokalnie: www.malopolskalokalnie.pl, Powiat nowosądecki: www.nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarządowe, Narodowa Agencja Programu Erasmus Plus: www.erasmusplus.org.pl, Fundacja Civis Polonus, Realizatorem Programu „Małe Granty”: www.rownacsanse.org.pl.

Złożenie wniosku aplikacyjnego wraz z załącznikami w odpowiedzi na ogłoszony konkurs stanowi pierwszy krok na drodze do pozyskania dotacji. Jeżeli wniosek zostanie wysoko oceniony i znajdzie się na liście rankingowej jako zaplanowany do dofinansowania, władze organizacji zostają zaproszone do podpisania stosownej umowy, która z jednej strony regulować będzie terminy i sposób realizacji projektu, z drugiej zaś nakładała będzie na organizację jako stronę umowy pewne obowiązki na niej ciążące, a wynikające z przyznanego dofinansowania. Dotyczą one m.in. właściwej dokumentacji poniesionych wydatków (opisywanie dokumentów finansowych, właściwe ich księgowanie), prowadzenia odpowiedniej dokumentacji realizowanego projektu, umieszczenia logo sponsorów na materiałach promujących projekt, terminowego sporządzaniu sprawozdań z realizacji projektu i przekazywania sponsorowi, informowania sponsora o wszelkich zmianach w zakresie realizowanego projektu i podpisanej umowy o realizację przedsięwzięcia – niektóre z nich mogą wymagać podpisania aneksu do umowy o dofinansowanie projektu.

Podsumowanie

Reasumując, przeprowadzona analiza zasad pozyskiwania wybranych dotacji dostępnych dla NGO's pozwala stwierdzić, że:

- 1) oferta dostępna dla organizacji pozarządowych jest różnorodna pod wieloma względami, m.in. przedmiotu projektu, wysokości możliwego do uzyskania dofinansowania, konieczności (lub braku) zapewnienia wkładu własnego do projektu, stopnia złożoności wniosku aplikacyjnego oraz załączników;
- 2) zakres działań możliwych do zrealizowania (edukacja, ekologia i ochrona środowiska naturalnego, wsparcie seniorów, rozwój kultury, turystyki, promocja lokalnej marki itd.) jest bardzo szeroki – oferta zamieszczona w tabeli 2 stanowi tylko wycinek tematyczny dostępnych konkursów – każda organizacja może w ofercie znaleźć „coś dla siebie”;
- 3) środki finansowe, o które mogą ubiegać się NGO'sy, pochodzą z różnych źródeł, takich jak: budżet państwa (np. Otwarte Konkursy Ofert, „Małe granty” oferowane przez powiat nowosądecki), środki Unii Europejskiej (np. Granty oferowane przez LGD Korona Sądecka) czy środki innych organizacji (np. Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych, Fundacja PZU itd.);
- 4) część sponsorów lub organizatorów naboru wniosków przygotowuje z wyprzedzeniem harmonogramy ogłaszania konkursów (Otwarte Konkursy Ofert, granty LGD Korona Sądecka), co pozwala organizacjom pozarządowym odpowiednio wcześniej zapoznać się z dokumentacją konkursową i rozpocząć pracę nad dokumentami koniecznymi do skompletowania dla aplikowania o środki finansowe. Część naborów wniosków odbywa się w trybie pozakonkursowym, co oznacza że wniosek może zostać złożony w dowolnym momencie roku i wówczas podlega ocenie (np. „Małe granty” starostwa powiatowego). Takie rozwiązanie pozwala na sprawne zaspokajanie potrzeb NGO i nie ogranicza naboru wniosków pod względem czasowym. Organizacje muszą jednak pamiętać o tym, że tego typu nabory wniosków ulegają zamknięciu wraz z wyczerpaniem puli środków przeznaczonych na zadanie;
- 5) wysokość możliwego do uzyskania dofinansowania jest zróżnicowana – najniższa wartość dotacji wskazanej w zestawieniu wynosi do 5 tys. zł (LGD Korona Sądecka), a najwyższa – 50 tys. zł za projekt (Fundacja PZU);

- 6) większość sponsorów wymaga od wnioskodawców wkładu własnego do projektu, najczęściej w wysokości 10-20% wartości projektu. Niekiedy od wnioskodawcy oczekuje się wkładu własnego finansowego (np. LGD Korona Sądecka), część sponsorów wymaga wkładu własnego, lecz akceptuje wniesienie go w formie wkładu rzeczowego lub osobowego (np. Otwarte Konkursy Ofert powiatu nowosądeckiego). Niekiedy wkład własny nie jest wymagany, ale kryteria oceny wniosku preferują jego uwzględnienie, co w praktyce, przy dużej konkurencji wniosków aplikujących o wsparcie, staje się koniecznością. Forma wnoszonego do projektu wkładu własnego (finansowy, rzeczowy, osobowy) ma kluczowe znaczenie dla małych lub młodych organizacji pozarządowych, dla których konieczność zapewnienia nawet niskiego wkładu własnego w formie finansowej stanowi niejednokrotnie barierę trudną do pokonania, natomiast możliwość oszacowania i zaliczenia pracy wolontariuszy jako wkładu własnego ułatwia dostępność dotacji;
- 7) niektórzy sponsorzy, oprócz NGO's, otwierają też możliwość ubiegania się o dofinansowanie tzw. grupom nieformalnym, których status nie został w żaden sposób sformalizowany. Należy też mieć na uwadze fakt, że sponsor może wykluczyć jakąś grupę organizacji z możliwości ubiegania się o wsparcie. Z tego powodu przed przystąpieniem do wypełniania formalności związanych z pozyskaniem dotacji należy bardzo skrupulatnie zapoznać się z zasadami ubiegania się o wsparcie, by mieć pewność, że organizacja jest uprawniona do jej otrzymania (np. Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych);
- 8) można zauważyć, że większym zainteresowaniem NGO's cieszą się konkursy ogłaszane przez organizacje o krajowym zasięgu działania, np. w naborze wniosków organizowanym przez PZU w roku 2021 złożono 189 wniosków, podczas gdy np. w przypadku Otwartego Konkursu Ofert Kulturalne Sądeckie wpłynęło 36 ofert, w naborze na Granty na Czas wolny dzieci, młodzieży i seniorów wpłynęło 7 ofert. Warto dodać, że nie wszystkie wnioski mają szansę realizacji ze względu na ograniczoność środków przeznaczonych na konkursy;
- 9) przeprowadzona analiza pozwala też sądzić, że istnieje korelacja pomiędzy aktywnością organizacji w pozyskiwaniu dotacji a wysokością przyznawanych grantów: im wyższa wysokość dotacji, tym większa liczba składanych aplikacji. Można to zauważyć na przykładzie Otwartych Konkursów Ofert powiatu nowosądeckiego, np. w przypadku OKO Kulturalne Sądeckie wpłynęło 36 ofert (maksymalna kwota dotacji wynosi 10 000 zł), podczas gdy OKO Kocham Sądeckie – 15 ofert (kwota dotacji wynosi 5 000 zł), a OKO Srebrne Sądeckie – 3 oferty (kwota dotacji wynosi 3 tys. zł);
- 10) wyższe kwoty dofinansowania dostępne są w ramach projektów finansowanych ze środków UE, nieco niższe – ze środków krajowych, w przypadku innych źródeł finansowania (prywatnych) dostępne kwoty są zróżnicowane zgodnie z założeniami sponsora;
- 11) kryteria oceny projektów są zróżnicowane, zwykle bardziej rygorystyczne w przypadku finansowania ze środków UE i finansowania projektów o wyższej wartości;
- 12) organizatorzy naboru wniosków na dotacje stosują różnorodne rozwiązania, które ułatwiają NGO'som pozyskiwanie dotacji, np.:
  - możliwość uzupełnienia w określonym terminie uchybień formalnych wniosków (starostwo powiatowe),
  - możliwość otrzymania dotacji w formie kilku transz (starostwo powiatowe),
  - możliwość zaliczkowania dotacji (Fundacja PZU),

- krótki okres oceny przedłożonych wniosków (7 dni, 21 dni – starostwo powiatowe)
– dzięki czemu organizacje mogą elastycznie reagować na zaistniałe potrzeby swoich podopiecznych,
  - dopuszcza się możliwość występowania różnic między pozycjami zaplanowanymi w kosztorysie a jego rzeczywistą realizacją (do 10% wartości pozycji – starostwo powiatowe), takie rozwiązanie ułatwia proces rozliczania się z otrzymanych środków,
  - możliwość złożenia wniosku o przyznanie dotacji w dowolnym momencie roku, bez konieczności oczekiwania na rozpoczęcie terminu składania wniosków do oceny,
  - możliwość konsultacji pomysłu grantu podczas spotkań informacyjnych pozwala już na etapie planowania przedsięwzięcia wyeliminowanie często standardowych błędów i uchybień. Zaletą takiego rozwiązania jest również nawiązanie relacji z potencjalnym beneficjentem na wczesnym etapie współpracy, co może wpływać znacząco na pozytywne relacje pomiędzy stronami, ale też na kształtowanie wzajemnego zaufania w relacjach grantobiorca-grantodawca (LGD Korona Sąddecka),
  - możliwość pozyskania wsparcia na cele rozwojowe przez młode organizacje pozarządowe (tj. rozwój kadry, zakup sprzętu) zdaje się być dobrym rozwiązaniem (Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych) – w większości ogłaszanych konkursów zakup środków trwałych stanowi koszt niekwalifikowany zadania, tymczasem małe lub młode stażem organizacje mają często znaczne potrzeby w tym zakresie, co stanowi często barierę w ich dalszym rozwoju;
- 13) organizatorzy naboru wniosków na dotacje stosują pewne rozwiązania, mogące stanowić barierę dla organizacji w pozyskaniu dotacji, którymi są np.:
- konieczność zapewnienia wkładu własnego do projektu, co bywa szczególnie trudne dla małych oraz młodych organizacji w sytuacji, kiedy wymagany jest wkład o charakterze finansowym (LGD Korona Sąddecka),
  - konieczność dokonania wpisu producenta do ewidencji producentów, co wiąże się z koniecznością udania się do właściwej instytucji celem złożenia wniosku oraz nadania odpowiedniego numeru producenta – wydłuża i dodatkowo obciąża wnioskodawcę czasowo,
  - brak możliwości odwołania się od decyzji o przyznaniu lub nieprzyznaniu dofinansowania, ponieważ decyzja komisji oceniającej projekt jest ostateczna (starostwo powiatowe),
  - brak możliwości dokonania korekty uchybień formalnych we wniosku (starostwo powiatowe, „Małe granty”),
  - dodatkową barierę stanowić może również długi czas oceny wniosków złożonych do oceny (np. 3 miesiące w przypadku LGD Korona Sąddecka), a w tym czasie mogą zaistnieć istotne zmiany, które uniemożliwią organizacji realizację projektu, np. wpływ inflacji na poziom cen w kosztorysie,
  - brak możliwości wprowadzania zmian w kosztorysie na etapie realizacji projektu (Fundacja PZU).

Proces aplikowania i realizacji pierwszego projektu finansowanego z dotacji przez organizację bywa trudnym doświadczeniem, obarczonym stresem zarządzających organizacją. W końcowym jednak rozrachunku przynosi organizacji wiele korzyści, takich jak: możliwość rozwoju samej organizacji i jej członków, zdobywanie bezcennego doświadczenia związanego z realizacją projektu, rozwijanie relacji z innymi organizacjami, nawiązywania współpracy,

która w przyszłości także może dać wymierne korzyści, zwiększenie wiarygodności organizacji w oczach przyszłych sponsorów, umacnianie pozycji organizacji na rynku. Pewną trudność dla nowo powstałych lub małych NGO's stanowi mnogość i różnorodność dostępnych dotacji, rozproszenie informacji o dostępnych możliwościach finansowania działań, różnorodność procedur aplikacyjnych. Użytecznym narzędziem może się wówczas okazać portal organizacji pozarządowych (www.ngo.pl), który prowadzi bazę aktualnych konkursów i naborów wniosków.

Bibliografia

- Anheier, H.K., Seibel, W. (red.). (1990). *The Third Sector. Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Walter de Gruyter. Berlin-New York.
- Charycka, B., Gumkowska, M., Arczewska, M. (2020a). *Oblicza lokalności. Organizacje pozarządowe na wsi*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor. Pobrane z: www.api.ngo.pl.
- Charycka, B., Gumkowska, M., Arczewska, M. (2020b). *Organizacje pozarządowe wobec pandemii*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor. Pobrane z: www.api.ngo.pl.
- Charycka, B., Gumkowska, M., Bednarek, J. (2021). *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor. Pobrane z: www.api.ngo.pl.
- Furmankiewicz, M. (2018). *Partnerstwa terytorialne na obszarach wiejskich w Polsce. Współzarządzanie czy ukryta dominacja sektora publicznego?* Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.
- Halamska, M. (2008). Organizacje rolników, bilans niesentymalny. W: M. Halamska (red.), *Wiejskie organizacje pozarządowe* (s. 103-135). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk.
- Herbst, J. (2008). Inny trzeci sektor. Organizacje pozarządowe na terenach wiejskich W: M. Halamska (red.), *Wiejskie organizacje pozarządowe* (s. 33-77). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk.
- Limański, A., Drabik, I. (2007). *Marketing w organizacjach non-profit*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Schmidt, J. (2015). *Rozwój organizacji pozarządowych. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).
- Zajda, K. (2022). *Wdrażanie innowacji społecznych przez wiejskie organizacje pozarządowe i Lokalne Grupy Działania*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Zarząd Powiatu Nowosądeckiego. (2022). *Raport o stanie powiatu nowosądeckiego za 2021 rok*. Pobrane z: www.bip.nowosadecki.pl.

www.fundacja.pzu.pl.

www.lgdkoronasadecka.pl.

www.malopolskalokalnie.pl.

www.ngo.pl.

www.nowosadecki.pl/pl/organizacje-pozarządowe.

www.rownacszanse.org.pl.

www.stat.gov.pl.